

## EDİTÖRDEN

Disiplinlerarası çalışmalara dayanan göç olgusu, zaman zaman bazı konuların daha fazla öncelik kazandığı bir alan görünümündedir. Örneğin günümüzde afet boyutuna ulaştıkları için iklim değişiklikleri ve göç olaylarının birlikte ele alınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Daha çok insan ürünü afet olarak ortaya çıkan küresel çevre sorunlarını ele alırken, iklim değişikliği ve göç arasında bağ kuran en yakın zamandaki en önemli girişim ya da dönüm noktası, “Rebuilding and Enhancing Programs to Resettle Refugees and Planning for the Impact of Climate Change on Migration” (2021) adlı Amerikan Hükümetinin yayınladığı rapordur.

Ayrıca Birleşmiş Milletler de (The United Nations High Commissioner for Refugees: UNHCR) 2008 ile 2016 yılları arasında kuraklık, taşkın ve yangınlara yol açan iklim ya da hava değişikliğiyle ortalama her yıl 21 milyon insanın zorunlu olarak göç edeceğini duyurmuştur. Dünya Bankasına göre de, 2050 yılına kadar Dünya'nın özellikle üç bölgesinde (Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika ) 150 milyona yakın insanın ülkelerinden göç edecektir.

Günümüzde artık doğal ve kültürel, küresel ve yerel gibi ikiliklere dayanan analizler risk toplumunu anlamak ve açıklamada yetersiz kalmaktadır. Aynı şekilde 1950'lerde kabul edilen Cenevre Sözleşmesi başta olmak üzere, yasal düzenlemeler de bugünün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır ve yenilenmeye ihtiyaç göstermektedirler. Ayrıca tüm ülkelerin sadece ulusal çıkarlarını gözetten sığ ve popülist görüşlerle hareket ettiklerinde kendilerinin de kayıp edenler tarafında olacağı unutulmamalıdır.

Küresel ısınmaya yol açan faktörlerin ve ortaya çıkan etkilerin sadece doğal olmamasına bağlı olarak sosyologlar da konuyla ilgilenerek kuramsal katkılarda bulunmuşlardır. Bunların başında 9 Ekim 2022 günü kaybettiğimiz çağımızın en önemli iklim bilimcisi olarak da tanınan Fransız düşünür Bruno Latour gelmektedir.

Latour'a göre, doğal ve kültürel olan arasında tartışmasız kabul edilen farkın ortadan kalktığı bir Dünya artık “risk toplumu” demektir. Risk, aynı zamanda doğal ve kültürel melez olarak birlikte olması anlamında kullanılan bir kavramdır. Giddensa göre de aslında riskler çoğu zaman insan ürünüdürler. Latour en son yazdığı iki kitapta da (“Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime” (2018) ve “Facing Gaia: Eight Lectures in the New Climate Regime) “Yeni İklim Rejimi” “New Climate Regime” kavramını kullanmıştır.

Latour, bu çalışmalarında yerel ve küresel arasında fark olmadığını savunmaktadır. Çünkü iklim konusu hem global hem de yerel bir sorundur ve yüzden birlikte vardır. Son kitabında Latour iklim hakkında felsefi tartışmalar da yapmaktadır. Hatta yeni bir jeo-politik organizasyon da önermektedir. Diğer bir ifade ile de, Yeni Dünyayı (New World) temsil edecek yeni bir kavram olarak “Terrestrial” i önermektedir. Bu Fransızcadan çevrilmiş olup “Üzerinde Yaşadığımız Dünya” (The Earth We Live On) demektir. Ona göre Dünya üzerinde sadece insanlar değil, bir çok tür yaşamaktadır. Latour bu yüzden toplumsalı yeniden toplamak istemektedir diyebiliriz. Diğer bir ifade ile toplumsal kavramını sadece insanla sınırlamadan bitki, hayvan, organik-inorganik tüm bileşenleriyle toplumu yeniden tanımlamak kaçınılmazdır. Bu girişimini, Einstein’ın katkılarıyla fiziğin Eter Kuramından kurtulmasına benzetmektedir.

İklim değişikliği konuları 1980’lerden buyana tüm Dünyanın gündeminde olsa da bu konuda daha sistematik girişimler oldukça yenidir. Örneğin Birleşmiş Milletlerde 2007 yılında konu İngiltere tarafından gündeme getirilmiş ve çok sayıda faktör üzerinde durularak hem doğal hem de insani boyutları olan holistik bir çerçevede ele alınmıştır. Bu raporun en önemli özelliği, “çevresel mülteciler” kavramını kullanmasıdır.

Kuşkusuz çevresel koşullardaki değişimlerden etkilenerek göç edenlerin yasal ve sosyal statülerinin ne olacağının belirsiz olması son derece büyük önem taşımaktadır. Örneğin iklim kaynaklı göç edenlerin mülteci olarak tanınıp tanınmayacakları, çevresel veya iklim mültecisi mi olacakları belirsizdir. Dolayısıyla, mülteci hukuki statüsüyle ilgili yapılan tanımlar, yasal koruma çerçevesini çizmekte ve hatta insani güvenlik-güvencesizlik eksenini de belirlemektedir.

1951’de kabul edilen Cenevre Sözleşmesi aslında bir mülteci tanımı yapmıştır. Bu sözleşme mültecilerin hukuki durumlarını tanımlamaktadır. Ancak bu tanımda hiç bir biçimde doğal veya kuraklık, sel baskını, çölleşme veya açlık, kıtlık, salgın gibi küresel çevre sorunlarına değinilmemektedir.

Ancak çevre ve mülteci kavramları akademik yazılarda veya sivil toplum dokümanlarında birleştirilmekte ve çevre mültecisi veya iklim mültecisi denilmektedir. Örneğin “Çevresel Mülteci kavramının bundan 47 yıl önce 1976’da World Watch Institution kurucusu Amerikalı çevreci Lester Russel Brown tarafından ilk kullanıldığı gözlenmektedir. Daha sonraki Birleşmiş Milletler çevre raporlarında (2017;2018) çevresel mülteci kavramının tanımlandığına tanıklık edilmektedir. Hatta çevresel Mülteci (Environmental Refugee) kadar EDPS (Environmental-induced-Displaced Persons) gibi kavramların da kullanıldığı bilinmektedir.

Rapora göre, çevresel mülteciler varlıklarını tehlikeye sokacak riskler yüzünden ülkelerini terk etmek zorunda kalan bireylerdir.

Bu bağlamda çevresel mülteciler genel şemsiyesi altında ikincil düzeyde tanımlanan bir kavram olarak “iklim mültecilerini” görmekteyiz. Öte yandan bu iklimden kaynaklanan yer değiştirmenin geçici-kalıcı olduğuna dair bazı sınıflamalar da bulunmaktadır. İnsanlar uluslararası mevzuatın öngöremediği risklere maruziyetten, zorunlu göç yapmakta ve mecburen yaşam alanlarını geçici veya sürekli terk etmektedirler. Cenevre Sözleşmesinde açıkça çevresel zararların sayılmaması, bu göçmenlerin yasal olarak mülteci statüsünde kabul edilmelerini engellemektedir.

Ancak hiçbir şey insan hayatından daha değerli değildir ve günümüzde bu arkaik sözleşmeden dönülmesi şarttır. Öte yandan Türkiye'nin zorunlu göç ile gelenleri bile mevzuata uymadığı için mülteci olarak kabul etmekten kaçınması gibi, birçok ülke bu göçmenlerin getireceği ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi yükümlülüklerden çekinerek gerekli girişimleri ertelemektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHRC) bile iklim mültecisi veya çevresel mülteci kavramlarının yerine EDPs (Environmentally Displaced Person) kavramını 1951 Cenevre sözleşmesi kapsamında oldukça belirsiz şekilde kullanmaktadır.

Göç konusunda kuşkusuz kalkınmacı modernite yanlısı görüşlerin de muhafazakar ideolojik kabulleri yüzünden eleştirilmesi gerekir. Çünkü kalkınmacı projeler gelişmiş Batı ülkelerinin diğer az gelişmiş ülkeleri kalkındıracak kuramsal ve teknik bilgiye sahip olduğunu varsayarak, diğer ülkeleri kendilerini bağlama hatta kolonileştirme niyeti taşırlar. Aslında Batı, “ Tek Dünya” (One World) anlayışıyla doğanın da tek bir sistem olduğunu düşünerek yanlıgı içindedir. Bu yüzden Güney'in “Evrensel” (Universal) karşısında “Puluriversal” anlayışı yenilikçidir. Başta Kolombiyalı antropolog Arturo Escobar tarafından savunulan kalkınma karşıtı görüşler, farklılıkları önemseyen, ilişkiel bakışa sahip olma açısından önem kazanmaktadır. Latin Amerikan toplumsal hareketleri, iklim göçmenlerini anlamada rasyonel yerine ilişkiel duruşları ile son derece değerlidir ve göz ardı edilemez.

Aslında Latour yazılarında , “politik ekoloji” veya “iklim aciliyetleri” (climate emergency) manifestolarının başarılı olmadığını da altını çizer. Ona göre, “Terrestrial” yani üzerinde yaşadığımız Dünya, toplum yerine, doğanın merkezi rol oynamasına izin verdiğimiz takdirde ancak yaşanabilirliğini sürdürebilir. Unutmayalım ki, çevresel hareketler de ekolojik veya modernite yanlısı başka ikiliklere de yol açmaktadır. Ekolojik hareketler yeşil savaşıllığa kadar varırken, modernite yanlıları da daha çok insan hakları veya ekonomi lehine düşünmektedir. Latour tüm bu tür yazılarında “Sıfır Karbon Salınımı”na (Zero Co2 emission), 2050 yılına kadar varılmasına duyulan ihtiyacı belirtmiştir.

Aslında Birleşmiş Milletler Raporunun (2018) dikkat çeken önemli yönü, coğrafi ve çevresel faktörlerle ortaya çıkan iklim göçünün, ekonomik ve politik istikrarsızlıklar kadar eşitsizliklerin de artmasına katkı yapacağı yönündeki kaygılardır. Konu hem göç edenleri hem de göç edilen ülke vatandaşlarını ilgilendirdiğinden olası iskan plan ve politikalarının, göçten etkilenecek topluluklarla birlikte karar verilmesi de söz konusu raporda ele alınan noktalardır.

Sonuç olarak iklim değışiklikleri, göç ve mültecilik kavramlarının özellikle kesişimsel ve dolayısıyla ilişkişel olarak ele alan kuramsal veya ampirik interdisipliner çalışmalara Dergimizin açık oluşunu ve bu tür yazıları beklediğimizi belirtmek isterim.

Üçüncü sayımızda dergimize gelen yazılarda artış olması bizi son derece mutlu etmektedir. Öte yandan üzerimize düşeni layıkıyla yapma arzusuyla Dergimizin ulusal ve uluslararası endekslerce taranması için çaba sarfettiğimizi ve önemli aşamalar kaydettiğimizi memnuniyetle ifade etmek isterim. Bu kapsamda Dergimiz ikinci sayısından itibaren “EuroPub” ve “Directory of Research Journals Indexing” veritabanlarında taranmaya başlamıştır.

Son olarak, Merkez Müdür Yardımcımız Dr. Olgu Karan’ın Akra’da, Gana Üniversitesi tarafından Ekim 2022’de düzenlenen “Perspectives on Inequalities: Challenges and Prospects for Sustainable Development Before, During and After Covid-19” temalı uluslararası toplantıya katılımının, gerek Dergimize gerek Merkezimize yakın zamanda olumlu yansımalarını beklemekteyiz. Özellikle, Gana Üniversitesi Göç Çalışmaları Merkezi ile Başkent Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezimiz arasında ivedilikle bir protokol imzalanması dileğimizeyiz. Böylelikle Üniversitemizin uluslararasılaşma hedeflerine de hizmet etmiş olacağımızı düşünmekteyiz.

Bu sayıda da her zamanki ilgi ve desteğini esirgemeyen Kurucu Rektörümüz ve Başkent Üniversitesi Üst Kurul Başkanı seçkin bilim insanı Prof.Dr. Mehmet Haberal’a minnet ve şükranlarımızı sunarız.

Aynı şekilde Dergimizin sahibi Prof. Dr. Ali Haberal ve Rektör yardımcımız Prof. Dr. Abdülkadir Varoğlu’na da bugüne kadar gösterdikleri anlayış ve hoşgörüden dolayı teşekkür ederiz.

Ayrıca yeni Rektörümüz çok değerli bilim insanı Prof. Dr. Haldun Müderrisoğluna da, yayın hayatımıza sürdürmede bizden desteklerini esirgemeyecekleri inancıyla saygılar sunarız.

**Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu**